

Ivars, Ann-Marie 2022: Sydösterbottnisk negering. *Folkmålsstudier*, nr 60. S. 203–215. Doi: <https://doi.org/10.55293/fms.120818>

Ann-Marie Ivars

SYDÖSTERBOTTNISK NEGERING

1 Inledning

Svenska språkets negerande led är ett försummat arbetsfält som nu har fått aktualitet tack vare RJ-projektet *Svensk negationssyntax*. Inom det projektet har Henrik Rosenkvist tagit sig an uppgiften att utforska variationen i bruket av negerande led i svenskan och några av dess dialekter. Sådana led är *inte*, *aldrig*, prefixet *o-* (*osmart*) och *ej*, det vill säga led som vänder på sanningsvärdet i en sats och ger den motsatt betydelse. I slutrapporten *Icke-orden. Negationer – små ord med stor betydelse* (2021) introducerar han olika sätt att negera ord och satser i svenska dialekter. Mest intresse tilldrar sig här negationsharmonin och de finala negationspartiklarna, två företeelser som enligt Rosenkvist ska förekomma bland annat i södra Österbotten i Finland. (Rosenkvist 2021:9–14, 30, 44.)

Rapporten är välkommen, för negeringen och dess regionala variation är ett tämligen okänt område inom svensk språkforskning. I min egen bok *Sydösterbottnisk syntax* (2010:248–260) ägnar jag negeringen ett eget kapitel, kapitel 8. I anslutning till SAG (4:167–191) beskriver jag där olika slag av negerande uttryck, placeringen av *inte* i huvudsats och bisats, överförd negation vid verbet *tro* med narrativ bisats som objekt samt en serie negationsberoende uttryck. I kapitel 9 Dislokation, dubblering, fria annex och adjunktionellt *så* (2010:261–286) återkommer jag till *inte* som final dubblering, likaså i anslutning till SAG (4:438–452). Nedan följer några exempel på sydösterbottnisk negering i allmänhet.

För svenskt standardspråk gäller regeln att ett ensamt *inte* kan stå som fundament i satsen bara på vissa villkor, såsom när *inte* uttrycker emfas och framhävs. I sydösterbottnisk dialekt kan däremot *inte* inleda en sats utan att dessa villkor är uppfyllda. ”Men fråga är om det egentligen är negationen som framhävs”, säger Lars Huldén (1995:180). Det är lätta subjekt som personliga pronomen och formellt subjekt som dominerar i *inte*-inledda satser, och de får kanske en rytmiskt fördelaktigare placering i mittfältet. I sydösterbottnisk dialekt är det vidare vanligt att ett initialt *inte* följs upp med ett finaldubblerat *inte*. Huldén tänker sig att placeringen av *inte* i satsens början ger otillräckligt eftertryck åt negationen, och att detta repareras genom dubbleringen. (Huldén 1995:181; Ivars 2010:252–253, 257, 269–271.)

I exemplen nedan och i fortsättningen använder jag sÖB som förkortning för Sydösterbotten, Nä för Närpes, Lf för Lappfjärd och Ks för Kristinestad. I exempelsatserna lägger vi dessutom märke till att subjektet i satsen kan upprepas tillsammans med negationen i satsens slut.

Int va e så lett *int* 'inte var det så lätt inte'. (Nä)

Ja:g a *int* huört hede o:Le *ja int* 'jag har inte hört det där ordet, jag inte' (Nä)

Itt väit ja kva e va fyö *hede itt* 'inte vet jag vad det var för, det där inte'. (Nä)

”Ä:sj” sa: dåm ”*it* je tådde na: *it*” sa: dåm 'äsch, sa de, inte är sånt där något inte, sa de'. (Lf)

It soå ja na möss ja *i* 'inte såg jag några möss, jag inte'. (Lf)

It ve:t ja riktit va man jo:rd *i* 'inte vet jag riktigt vad man gjorde inte'. (Ks)

Efter att ha läst Rosenkvists studier i negering (2017:257–267, 2021:9–48) vill jag återkomma till min egen översikt av negeringen i *Sydösterbottnisk syntax* (2010). Negationsharmonin, typen *inte aldrig*, behöver förtydligas, och etymologin till ”den finala negationspartikeln *i*” har jag invändningar mot. Rosenkvists negativa polaritetsuttryck – mina negationsberoende uttryck – kompletteras dessutom inledningsvis med exempel ur nyexcerperat material (se bandinspelningar i källförteckningen).

Mina synpunkter på sÖB negering bygger på en levande språkkänsla, vilket inte är att förakta när intrikata problem i dialekterna tas upp till granskning. Jag talar Närpesdialekten som modersmål och har många års fältarbete och forskning i dialekt och stadsmål i området i fråga i bagaget.

Anm. För nyanseringen av negeringen i sÖB har jag använt mig av bandtexter från Nä Lf Ks i Svenska litteratursällskapets arkiv (se källförteckningen), alla utskrivna av mig själv. Utskrifterna från Nä Lf var från början gjorda med landsmålsalfabetet, men här återges dialektutttalet med grov ljudbeteckning (Ivars 1988:57–118). Lång vokal betecknas med kolon, *ka:r* 'karl'. Den för Nä och Lf typiska sekundärdiftongeringen av långt e/ä, å, ö betecknas *liengg* 'länge', *oår* 'år', *lyön* 'lön', *hyör/huör* 'höra', *huört* 'hört'. Närpesdiftongeringen av i, o, y förenklas till långt i, o, y, alltså *hi:t* 'hit', *fo:r* 'for', *fy:r* 'fyra'. I Nä kan långt o mellanvokaliskt och i ordslut få ett efterslag av w, *bro:w* 'bro', *bro:wen* 'bron', långt i och y ett efterslag av j, *bi:j* 'bi', *bi:je* 'biet', *by:j* 'by', *by:jin* 'byn'. Långa konsonanter dubbeltecknas. L-ljudet uttalas i Nä och Lf i vissa ställningar som kakuminalt, tjockt l, ett ljud som betecknas med stort L, *sko:Lan* 'skolan'. Sj- ljudet betecknas i Nä med *sj* i ord som *sja:l* 'schal' och *sjön* 'sjön', men med *sjtj* i ord som *sjtjinn* 'skinn', *sjtju:L* 'skjul', *sjtjä:rn* 'stjärna'. Skriftspråkets förbindelser *rd*, *rn*, *rs*, *rt* uttalas i Nä som retroflexa ljud, såsom i *tjuörd* 'körde', *hö:rn* 'hörn', *bårtt* 'bort', *fårss* 'fors'. I Ks är *r*-et i motsvarande ord hörbart, och i Lf ohörbart.

2 Negativa polaritetsuttryck

Med *negativa polaritetsuttryck* menar Rosenkvist (2021:21) sådana ord och uttryck som föredras eller bara är möjliga i negativa satser. De kan med andra ord inte förekomma i vanliga påståendesatser utan att det också finns ett negerat led i samma sats, ett *inte*, *aldrig* eller *ingen*. Exempel på uttryck som är möjliga bara i negerade satser är *ett rött öre*, *alls*, *någonsin* och *ett dyft*. En del sådana polaritetsuttryck är mer tillåtande, andra mer restriktiva. *Någonsin* kan till exempel förekomma också i frågor, *om-bisatser* och utrop: *Har du någonsin varit på Jupiter? Förrän* är däremot mer restriktivt och verkar fungera bara i satser med ett negerande led: *Vi reser inte förrän kl. 7.* (Rosenkvist 2021:22.)

I *Sydösterbottnisk syntax* talar jag i anslutning till SAG (4:187–191) om *negationsberoende uttryck*, det vill säga uttryck som används eller förekommer främst i negerad huvudsats med påstående betydelse, icke-affirmativ sats. Sådana uttryck är *någon*, *heller*, *alls* och vissa lexikaliserade verbfraser som konstrueras opersonligt (Ivars 2010:258–260). I det följande ska jag återge och kommentera några negationsberoende uttryck, så som jag tolkar dem utifrån de nu excerperade bandutskriftena.

a) *Inte alls*

I sÖB fungerar *alls* som negationsförstärkare (SAG 4:182–183, 188). Det står då sällan direkt intill *inte* (*inte alls*, *alls inte*) utan placeras före eller efter negationens fokuserade led eller i satsens slut.

Nä: *int* jieg e *alls* he *int* 'nej, inte gick det alls, det inte'. (Nä)

He ha:r *int* na oma:k *alls* 'det har inte något omak alls'. (Nä)

Så *it* veta an *alls* na: kemm såm va träll *i* 'så inte visste man alls något, vem som var troll inte (och sprang påsktroll om påskaftonen). (Lf)

Men *it* börja vi ju *alls* tro: åp tådde vi na meir *it* såm jieg i sko:Lan 'men inte började vi ju alls tro på sånt där (övernaturligt) vi något mera inte, som gick i skolan'. (Lf)

Såm tårje nu, he e *it* ju *alls* li:kadant nå me:ra *i* 'som torget nu, det är inte ju alls likadant något mera inte'. (Ks)

Av gammalt finns i sÖB också det lexikaliserade adverbet *allsinte* 'inte, inte alls' och pronomenet *allsintet* 'ingenting' (båda uttalade *ast*, t.ex. *ast ti takk fyö* 'ingenting att tacka för'; FO I art. *allsinte* och *allsintet* s. 28). De orden hör man sällan eller aldrig mera i modern dialekt.

b) *Inte mallen*

Det lexikaliserade uttrycket *int mallin* 'inte alls' (FO IV art. *mall* 2 s. 326) ter sig föråldrat och ersätts i modern dialekt av *inte alls*.

Å *itt* a ja huö:rt *na: mallin heldär* 'och inte har jag hört något alls heller'. (Nä)
 Å sombäl ha:r nu *int na: mallin* 'och somliga har nu inte något alls'. (Nä)

c) *Inte bara*

Konstruktionen *inte bara* är i sÖB lexikaliserad i betydelseorna 'inte mer/fler än', 'inte annat än, bara' (FO I art. *bara* a. 2 efter negation s. 120; Ivars 2010:250). Med betydelsen 'inte fler/mer än' är det ett grundtal som negeras, med betydelsen 'inte annat än, bara' kan ett enskilt led i satsen negeras.

Ja a *int* tjena *bare* ie:n vintär ja 'jag har inte tjänat (piga) mer än en vinter, jag'. (Nä)
 Ti kann *int* va ynny vattne i *bare* femton minu:t 'de kan inte vara under vattnet i mer än femton minuter (så dör de, sälar som fastnat i ryssja)'. (Nä)
 He vekst *it na anna* åp on *bare* höve 'det växte inte något annat på henne (bortbytingen) än huvudet'. (Lf)
 Han ha:r *it bare* tri: bLo:dråpar 'han (läderlappen) har inte fler än tre bloddroppar'. (Lf)

I exemplen ovan är *inte* strängt taget överflödigt, pleonastiskt, för det skulle kunna utelämnas utan att innehållet går förlorat: 'jag har tjänat bara en vinter', 'läderlappen har bara tre bloddroppar'. Med uttrycket *inte bara* uppstår det i alla fall en viss betydelseskilnad: i satsen *ja a itt tjena bare ien vintär* framhävs den enda vintern som piga mer än den skulle göra utan negerande *inte*.

Inte bara-konstruktionen hörs ibland i finlandssvenskt talspråk i allmänhet, t.ex. *inte har jag bara två mark*. Det anses då ha sin förebild i finskans *ei minulla ole kuin kaksi markkaa*. (af Hällström & Reuter 2000:86; jfr *Suomen kielen perussanakirja A–K* (1995:560) *Siitä ei ole kuin* (= siitä on vain) *harmia* 'det innebär bara förtret'.)

Belagd endast i Lf är hittills den adversativa konjunktionen *bara inte* i betydelsen 'men inte' (exemplen från Ivars 2010:259).

Ja ju:Lgrenen ha: vi no: **bare it** tå na:r dödd i 'ja, julgranen hade vi nog, men inte då någon dog inte'. (Lf)
 Jo: såndagan va le:di **bare it** frå:n sy:slår i 'jo, söndagarna var lediga, men inte från sysslorna inte'. (LF)

Mönstret till detta *bara inte* ska sannolikt sökas i finskans vardagliga *vaan ei* 'men inte'. Se *Suomen kielen perussanakirja S–Ö* (1995:441).

d) *Inte före*

Den sÖB motsvarigheten till standardspråkets negationsberoende *förrän* är *före* (FO II art. *före* k. s. 244). Den lexikaliserade förbindelsen *int furi* kan dessutom fungera som ett fokuserande adverbial i satsen och omskrivas med betydelsen 'först'. (SAG 2:739 och 3:548, 4:166, not 1.)

Ja ha: *int* nain masji:n ja tå *furi* åm hyöstin 'jag hade inte någon (sy)maskin jag då förrän om hösten (först om hösten).' (Nä)

On dödd nu *int furi* femtiätt 'hon dog nu inte förrän (först) -51'. (Nä)

e) *Inte heller*

Ett vanligt negationsberoende uttryck i sÖB är *heller*. Tryckstarkt kan det förekomma i negativa uttryck som syftar på något tidigare omtalat eller underförstått. Trycksvagt står det sist i negerad sats eller negerat uttryck för att bekräfta nekningen. (FO II art. *heller* a. s. 539–540.)

Adverbet *ens* saknas i raden av negationsberoende uttryck. I sÖB ingår *ens* i uttrycket *me iens* 'i ett, ideligen', medan standardspråkets *inte ens* i betydelsen 'inte så mycket som, inte en gång' ersätts med *inte heller*. *Heller* står då trycksvagt sist i uttrycket eller satsen. Från Lf kan anföras exemplet *it tjend ja e heldär* 'inte kände jag det ens (var jag inte ens påstruken av den halva kaffekasken)'. (FO I art. *ens* a. s. 586–587.)

Itt sa:g an na: han *heldär* 'inte sa han något, han heller'. (Nä)

Itt fie ja na mäir straff tå *heldär itt* 'inte fick jag något mer straff då heller inte'. (Nä)

Men di vela *int* ha så mytjy *heldär* 'men de ville inte ha så mycket (fisk) heller'. (Nä)

Å di hienda *int* fa:r *heldär* furi penggan kåmm tiba:k 'och de hann inte fara ens förrän (de stulna) pengarna kom tillbaka'. (Nä)

Men vi fieg *it* ha na ju:s i fönstren *heldär* 'men vi fick inte ha några ljus i fönstren heller (om julen, då mamma hade dött)'. (Lf)

It sku dām vel a veta na: *heldär* 'inte skulle de väl ha vetat något heller/ens'. (Lf)

Men *it* jikk man ju *hellär* ti Närresta:n sedan man va påjk *it, it* i missta:g *hellär* at man sku a gått ti Närresta:n 'men inte gick man ju heller till Norrstan sedan man var pojke inte, inte i misstag ens att man skulle ha gått till Norrstan (om motsättning mellan Söderstan och Norrstan)'. (Ks)

f) Vissa lexikaliserade fraser

I sÖB förekommer en rad verbfraser som används uteslutande eller mest i nekande sats, såsom *bry sig, fela, felas* och *ha något fel* 'vara något fel med', *vara karl till* 'ha förmåga till', *låta* 'säga', *löna sig, vara lönt*. Beroende på verb

är satsen då personligt eller opersonligt konstruerad. (FO I *bry* 2 'bekymra sig om' s. 312; FO II *fela* v. 1, 2 s. 35; FO IV *låta* 'knysta, säga' v. 3, 7 s. 261; *löna* v. 1, 2 och 3 s. 298.)

Men *int brydd ja me* na:, fie di fisk tå 'men inte brydde jag mig något, (nog) fick de fiska då'. (Nä)

Ja: *int ha: e na fäil* tå tro:r ja presi:s *int* 'ja, inte hade det något fel då, tror jag precis inte.' (Nä)

Int fäila e na:, men he vortt nu åp hede vi:se 'inte felade det något, men det vart nu på det där viset. (Nä)

Nä: si *itt lyöna e se* 'nej se, inte lönade det sig'. (Nä)

He *lyöna itt se* ti försyök 'det lönade inte sig att försöka'. (Nä)

Så sa: dåm allihop et he va *it lyönt* ti ga ti hande ri:an he va starkan roåda-där 'så sa dom allihop att det var inte lönt att gå till den där rian, det var stark rådare (tomte) där'. (Lf)

Tå lä:-dåm *it* ska *va ka:-ti by:t it* 'då lär de (trollen) inte skola kunna byta (bort barn) inte'. (Lf)

Så helsa mamm "guafton". *It et o:L liet* an. *It et o:L*. 'Så hälsade mamma (tomten) 'godafton'. Inte ett ord lät han. Inte ett ord.' (Lf)

g) *Inte någon, inte något, inte någonstans*

Den normala motsvarigheten till standardspråkets *ingen, inget, ingenstans* är i Nä Lf omskrivet *itt na:r* och *itt na:/naonting* samt *itt narstans*, i Ks *it nåen, it nå:*, plur. *it någå, it nånting, it nåenstans*. Som bestämning till ett substantiviskt huvudord böjs *någon* i genus och numerus, alltså mask. *int nain*, fem. *int naon*, neutr. och plur. *it na*, i Ks mask. och fem. *it nåen*, neutr. *it nå*, plur. *it någå*.

He a *int na:r* vuri hi:t åp liengg nu int 'det har inte någon varit hit på länge nu inte'. (Nä)

Ja a *int* sitt *na:* sjöLv int 'jag har inte sett något (övernaturligt) själv inte'. (Nä)

He ve:t *it* ja *nånting* å: ja it 'det vet inte jag någonting av, jag inte'. (Ks)

Så he ble: ju *it* ti *nå:* 'så det blev ju inte till något'. (Ks)

Följande satser är alla *inte*-inledda, vilket självfallet kräver omskrivning med *någon*. Detsamma är fallet med *någonstans*.

- Int* ha: ja *nain* ja tå *int* 'inte hade jag någon (symaskin), jag då inte'. (Nä)
Int ha: vi *naon stjild av:hlu:tning* tå 'inte hade vi någon särskild (skol)avslutning då'. (Nä)
Int fanst e *na bagarbryö* å *int na*: 'inte fanns det något bagarbröd (vetebröd) och inte något'. (Nä)
 Nä: *int* ha: di *na strömmingsryssjår* 'nej, inte hade de några strömmingsryssjor'. (Nä)
Int va e *narstans* ti ta i:j elå na: 'inte var det någonstans att ta i (gripa tag) eller något. (Nä)
It huöt ja *na ju:d* å *it na*: 'inte hörde jag något ljud och inte något'. (Lf)
It e de ju *någå sjömenn* härifrån Närsta:n it 'inte är det ju några sjömän härifrån Norrstan inte'. (Ks)

I många fall vore i standardspråket *ingen* etc. ett naturligare val än omskrivet *inte någon*, som de sÖB dialekterna föredrar som bestämning till ett substantiviskt huvudord, eller som självständigt uttryck. I satserna nedan handlar det om uttryck för avsaknad av något, något som inte fanns eller något som man inte *hade*.

- Di ha: ju *itt na loka:lär* tå itt 'de hade ju inga lokaler (ungdomsföreningshus) då inte. (Nä)
 Tå ha: di ju *itt na telefo:när* elå na: 'då hade de ju inga telefoner eller något'. (Nä)
 Men han ha:v *int nain båten* i tjibikon 'men han hade ingen botten i kubitkan (åksläden)'. (Nä)
 Nä: ja ha: no: *int na sjieLnetär* 'nej, jag hade nog inga sälvät'. (Nä)
 Dåm andra hadd vi såm *it nå*: ti jö:r me: 'de andra hade vi (lik)som ingenting att göra med'. (Ks)

Till dialekten hör visserligen också pronomenen *ingen* och *ingenting*, men de används sparsamt jämfört med *itt na:r* etc. I maskulinum eller genusneutralt har *ingen* formen *inggan*, i femininum *inggon* och i pluralis *ingga*. *Ingenting* förekommer bara i formen *inggoting*. *Ingen* används som bestämning och självständigt i satser som Nä *ja minns inggon brukLiedärsk i Finnby* och *he väit inggan* 'det vet ingen' (exempel från FO III art. *ingen* s. 139).

- Å he va bare nestan bare höve, *inggan* kråpp 'och det var bara nästan bara huvudet (på bortbytingen), ingen kropp'. (Lf)
 Nejj nejj *inggotingg* 'nej, nej, ingenting'. (Lf)
Innga yögon, bare hede mitt i höve 'inga ögon, bara det där (ena) mitt i huvudet (hade tomten)'. (Lf)

Inte något-konstruktionen vore värd en närmare undersökning. I flera fall motsvaras dialektens *na* 'något' i standardspråket av Ø.

Men ja minns *itt* åm di hold sko:Lan i:j on *na:* itt 'men jag minns inte om de höll skolan i den (gamla stugan) inte'. (Nä)
 Men he fieg *itt* vi jier *na:* tå ja jieg i sko:Lan 'men det fick inte vi göra då jag gick i skolan'. (Nä)

Det är likaså vanligt att adjektiv och adverb i komparativ tar *na* till bestämning, där standardspråket i negerad sats har Ø.

Å han va *int na lienggär* en såde 'och den (midsommarsväften på får) var inte längre än sådär'. (Nä)
 E va såm så ogu:daktitet hede tå så on vela *int* hyör *na määir* 'det var som så ogudaktigt det där då, så hon ville inte höra mera'. (Nä)
 Å tådde finns *it na meir* i 'och sånt där (övernaturligt) finns inte mera inte'. (Lf)
 He vo:L *it na betär* i 'det blev inte bättre inte'. (Lf)

I nekande sats står obetonat *na* dessutom som förstärkning till adjektiv och adverb i betydelsen 'så, särskilt'.

Tå va nu *int* ja:g *na rektit sto:r*, ja va li:ten ti vekstin 'då var nu inte jag så riktigt stor, jag var liten till växten'. (Nä)
 Å pulpieten va *int na bräid* 'och pulpeterna var inte så breda'. (Nä)
 Å så he:nda vi *it na la:ngt* så mött vi en gåbb, li:tinan gåbb 'och så hann vi inte så långt, så mötte vi en gubbe, liten gubbe'. (Lf)

Det överflödiga *na* i exemplen ovan är av allt att döma rytmiskt betingat. Utan tillägg av *na* skulle hela satsen få en onaturlig rytm, en haltande rytm som infödda talare av SÖB dialekt genast skulle känna igen utomstående talare av dialekten på.

3 Negationsharmoni

Negationsharmoni är det fråga om "när två negerande led blir ett". Företeelsen innebär att förekomsten av två negerande led i en sats inte tar ut varandra, så att resultatet blir en icke-negerad sats. I en sats som **Vi har inte ätit ingen glass* skulle tolkningen fortfarande vara negativ, 'Vi har inte ätit glass'. (Rosenkvist 2021:29–30.)

Länge hade man trott att negationsharmoni saknas i de nordiska språken, men modern dialektsyntaktisk forskning har visat att företeelsen faktiskt förekommer i flera svenska dialekter, enligt Rosenkvist i språkvarieteterna älvdalska, estlandssvenska, nyländska och sydösterbottniska. I älvdalska kan det till exempel heta *Ig ar it si'tt inggan* 'jag har inte sett någon'. (Rosenqvist 2017:258–261, 2021:30–31.)

Går vi in på ordartiklarna *inte*, *aldrig*, *ingen*, *ingenting* och *ingenstans* i Ordbok över Finlands svenska folkmål (FO), så finner vi att negationsharmoni (*inte aldrig*, *inte ingen*, *inte ingenstans*, *inte ingenting*) i Finland är belagd bara i åboländska (*inte aldrig*) och nyländska dialekter, främst i nyländskan. I FO talas det om pleonastisk användning i förbindelse med föregående *inte*, t.ex. Kimito *e finns tåkå såm **int aldrig** ha si:tt e*, Pernå ***int ingan** ha sakt e heldär*, Sjundeå *on slapp **int sien ingastans*** och Sibbo ***int** gör de **inginting*** (FO I art. *aldrig* s. 23, III art. *ingen* s. 139, *ingenstans* s. 140, *ingenting* s. 141, *inte* s. 151).

Stöd för att ansluta Sydösterbotten till ovannämnda områden för negationsharmoni i Finland har Rosenqvist funnit i min syntaxbok (Ivars 2010:250). Där anför jag tre exempel på *it aldri* 'aldrig', och det är de två satserna nedan som Rosenqvist (2017:260, 2021:31) har valt som exempel på sÖB harmoni.

Du va *it aldri* he i? 'Du var inte aldrig det inte (dvs. aldrig och jobbade på båtarna i hamnen?' (Ks)

It ha: dåm ju *aldri* u:t tåmde förr *i* 'inte hade de ju aldrig ut(placerade) de där (postlådorna) förr inte'. (Ks)

Det tredje exemplet kommer från Lf och lyder *Men si he, han håksar it åp tådde såm, såm it an aldri a tenkt å:p na: nu i* 'men se det, man hågsar inte på (dvs. minns inte) sådant som, som inte man aldrig har tänkt på något, nu inte'. De tre fallen av *inte aldrig* är faktiskt de enda jag har påträffat i mitt sÖB dialektmaterial över huvud taget. Normalt används enkelt *aldrig*, såsom Ks *dåm sku aldri nenns je: en karamell, snå:laste bo:den såm finns* 'de skulle aldrig nännas ge en karamell, snålaste boden som finns' (FMK 202:245) och *aldri ta:la man dialekt då men nu, nu e de innfly:tande veldit starkt* 'aldrig talade man dialekt då, men nu, nu är det inflytandet väldigt starkt'. (Se även FO I art. *aldrig* s. 22–23).

För jämförelsens skull har jag gått igenom dialekttexterna i Karl Axel Holmbergs bok *Siibooan berättar* (1990). Där har jag hittat ett exempel på *aldrig* och ett på *inte aldrig* i Sidebymålet som talas söder om Lappfjärd: *å så sa: papp men kvafö kåmbär an aldri inn* 'och så sa pappa, men varför kommer han aldrig in' (s. 130) och *ja glyömär it aldri hande såmarin tå ja koåm heim från vääden* 'jag glömmer inte aldrig den där sommaren då jag kom hem från världen' (s. 146).

Fråga är om tre eller fyra belägg på *inte aldrig* räcker till för att knyta samman sÖB vid Bottenhavet med de områden som enligt Rosenqvist tillåter negationsharmoni: Nyland, Estland och Älvdalen?

I sÖB är negationsharmonin hur som helst inte etablerad som syntaktisk konstruktion. Jag är själv benägen att tolka Lf Ks *inte aldrig* som ett resultat av språkkontakt med finskan och dess *ei koskaan* 'aldrig', en kontakt som är

mer påtaglig i söder än i de dialekter som talas norröver i sÖB, i Närpes-Övermark-Pörtom-Korsnäs. Språkkontakthypotesen är enligt Rosenkvist själv ”mest sannolik” (2017:264–265).

Det är också tänkbart att *inte aldrig* har kommit till för att fylla en brist i uttrycksförrådet i Lf Ks. Enligt FO saknar Lf adverbet någonsin (*Du var **aldrig någonsin** det inte), men i Nä är det belagt med uttalet *nantin*. Det är ett ord som i Nä uppfattas som ålderdomligt och sällan eller aldrig hörs i modern dialekt. (FO IV art. någonsin, någotsin s. 584.)

4 Finala negationspartiklar

Finala negationspartiklar kan enligt Rosenkvist på sätt och vis ses som en blandning av negativ polaritet och negationsharmoni. De förekommer bara i negerade satser, där de dubblerar en befintlig negation utan att negativ betydelse läggs till. Sådana partiklar ska i Finland ha funnits eller finnas i den östäländska skärgården, i Åboland och västra Nyland samt i södra Österbotten, i Sverige i gutamålen samt från Roslagen i söder till Helsingland i norr. ”Det rör sig alltså om ett sammanhängande område runt Östersjön” (Rosenkvist 2021:43).

I sÖB ska den finala negationspartikeln enligt Rosenkvist ha formen *i 'inte'*. Rosenkvists exempel (2021:40) kommer från Lappfjärd och är hämtat från min syntaxbok (Ivars 2010:269). Det återfinns där jämte många andra exempel på sÖB finaldubblerat *inte*, uttalat *int*, *itt*, *it*, *i*. (Ivars 2010:269–271.)

Ja hede veit *it* ja *i* 'ja, det där vet inte jag inte'. (Lf)

Vad Rosenkvist inte har noterat är den finala *it*-varianten som finns på samma sida i exempelsamlingen med spetsställt *inte*, Ks *it e den så gambel it* 'inte är den så gammal inte' (Ivars 2010:269). Fler *it*-varianter återfinns bland exemplen på finaldubblering av adverbial (Ivars 2010:270–271).

Han kan *it* minns allt *i*, hör e va: *it* 'man kan inte minnas allt inte, hur det var, inte'. (Lf)

Tåm va ju *it* så tongg *tåmde it* 'de var ju inte så tunga, de där inte'. (Lf)

Men hede ha ja no: hö:t men *it* sitt e *it* 'men det där har jag nog hört men inte sett det inte'. (Lf)

It kuna dåm ju misstenk nå: *dåm it* 'inte kunde de ju misstänka något, de inte'. (Ks)

Men dä:r va *it* nå flickår me: *it* 'men där var inte några flickor med inte'. (Ks)

Finalt *i* är ett vanligt inslag i de dialektutskrifter jag förfogar över från Lappfjärd och Kristinestad, men finalt *it* är inte så ovanligt det heller. I själva

verket varierar *i* med *it*, vilket kan illustreras med ytterligare några exempel på *it*-varianten i det nyexcerperade materialet.

Ja *it* kann man föstoå se *it* 'ja, inte kan man förstå sig, inte'. (Lf)

”Bare ja kåmbär åt landsviejin *it* e ja na redd tå *it*” sa: ja. 'Bara jag kommer åt landsvägen, inte är jag något rädd då inte, sa jag'. (Lf)

”Ne:” sa: on ”*it* jä:r vi he *it*” sa: on ”*it* ga:r vi ti:t *it*” sa: on. 'Nej, sa hon, inte gör vi det inte, sa hon, inte går vi dit inte, sa hon'. (Lf)

Å hede va nu no: så innro:ta he i tådde ga:mbäl så he jieg *it* u:r dām he *it* 'och det där var nu nog så inrotat det i såna där gamla, så det gick inte ur dem, det inte'. (Lf)

Varierar mellan *it* och *i* gör finaldubblerat *inte* också i Sidebymålet. Det framgår av berättelserna i Holmberg (1990:67–100). Där är *i* och *it* i satsslut något så när jämnstarka, ett tjugotal förekomster av vardera, t.ex. *men jaa tjendär it å minns naa oåv an i* 'men jag känner inte och minns något av honom inte' och *it va e sagt e all koåm heim sām jieg uut it* 'inte var det sagt att alla kom hem som gick ut (i kriget) inte' (Holmberg 1990:81, 92).

Finaldubblerat *inte* är väl belagt i hela Sydösterbotten, också norr om Lappfjärd och Kristinestad, men i Nä har det formen *int* eller *itt*. Där är det alltså inte försvagat till ett *i* eller *it* som i söder. (Ivars 2010 s. 269–271.)

He va ju *int* na pLo:ga viegar *int* 'det var ju inte några plogade vägar inte. (Nä)

Itt a di ju sitt na bi:lär tå förr hästan *itt* 'inte hade de ju sett några bilar då förr, hästarna inte'. (Nä)

Ja sa:g he lyönast *int* he *int* 'jag sade (att) det lönade sig inte, det inte'. (Nä)

Rosenkvist har en egen teori om den finala *i*-partikelns etymologi. Han har två förslag att utgå från. Enligt svenska dialektordböcker är det den gamla negationen *ej* som har överlevt som partikel i reducerad form, som ett *e* eller *i*. I den finlandssvenska dialektordboken FO beskrivs den finala negationspartikeln i Lf Sb som en trycksvag form av *inte* (FO III art. *inte* bet. d) s. 150). FO-tolkningen har utan tvekan stöd i variationen *it~i* i satsslut, så som den framträder i exemplen ovan.

För sydösterbottniskans del är jag inte beredd att byta ut kategorin finaldubblerat *inte* mot kategorin final negationspartikel med ursprung i *ej*. Final negationspartikel hör helt enkelt inte hemma i sydösterbottniskt tal.

5 Slutord

Det är ett viktigt forskningsfält Henrik Rosenkvist har gett sig in på, när han studerar svenska dialekters olika sätt att negera ord och satser. Mest intresse

från sydösterbottnisk synvinkel har hans syn på negationsharmonin och de finala negationspartiklarna.

Av mitt svar på Rosenkvists rapport framgår att södra Österbotten inte utan vidare kan förbindas med området för negationsharmoni runt Östersjön. Den kopplingen motsägs av en ytterst svag dokumentation av ett enda uttryck, begränsat till Lf Ks: tre fall av *inte aldrig*.

Södra Österbotten, i praktiken Lf Ks, kan heller inte sammanföras med det område för finala negationspartiklar som Rosenqvist lokaliserar till trakterna runt Östersjön. Den kopplingen motsägs av formella skäl, nämligen variationen *it~i* i satsslut. Den finala *i*-varianten har inte sin bakgrund i adverbet *ej* utan är i verkligheten en kortform av *inte*. Negationen *ej* finns det inga spår av i de finlandssvenska dialekterna över huvud taget.

Utvecklingen kan beskrivas som *inte* > *int*, *itt*, *it*, *i*. Av dessa varianter uppträder *int* och *itt* som finalt dubblerade negationer i Nä, när huvudsatsen innehåller ett *inte*. ”Och när negationen upprepas i frasslut ligger det mycket nära till hands att dess *n* försvinner. Just i den positionen har negationen i Lappfjärd slitits ned till *i*”, säger slutligen också Lars Huldén (1995:177).

Inom negationsläran skulle det finnas åtskilliga problem att studera närmare, men en bra början är gjord med RJ-projektet *Svensk dialektsyntax* och Rosenkvists rapport *Icke-orden*, om de små orden och deras stora betydelse i språket. Lokal språkkänsla vore för den delen inte att förakta vid fortsatt forskning i negering i svenska dialekter.

Källor

Institutet för de inhemska språken, Helsingfors

FMK (Folkmålskommissionen) 202. Ordsamling från Kristinestad. Ann-Marie Ivars 1969–1970.

Svenska litteratursällskapets folkkultursarkiv, Helsingfors

Bandinspelningar

Närpes 1969:65, 1970:60. Ann-Marie Ivars.

Lappfjärd 1955:10, 11. Olav Ahlbäck, i utskrift av Ann-Marie Ivars.

Lappfjärd 1975:94, 1975:97. Ann-Marie Ivars.

Kristinestad, inspelningar av gruppsamtal för projektet *Finlandssvenska stadsmål* 1990.

Marie-Charlotte Gullmets-Wik. Citerade språkprov från projektet ingår i Ivars 1996 s. 52–54, s. 61–62.

Kristinestad 2007:25 i talspråkskorpusen *Talko* citeras efter Ivars 2016 s. 384–385.

Litteratur

- FO = *Ordbok över Finlands svenska folkmål I–IV*. Helsingfors: Forskningscentralen för de inhemska språken, jämte Svenska litteratursällskapet i Finland (band IV). 1982, 1992, 2000, 2007. – Även <https://kaino.kotus.fi/fo>.
- Holmberg, Karl Axel (1990). *Siibooan berettar*. Vasa: Scriptum. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Huldén, Lars (1995). Österbottnisk negationslära. I: *Svenska landsmål och svenskt folkliv* 118. Uppsala: Kungl. Gustav Adolfs Akademien. S. 175–186.
- af Hällström, Charlotta & Mikael Reuter (2000). *Finlandssvensk ordbok*. Helsingfors: Schildt.
- Ivars, Ann-Marie (1988). *Närpesdialekten på 1980-talet*. Studier i nordisk filologi 70. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Ivars, Ann-Marie (1996). *Stad och bygd. Finlandssvenska stadsmål i ett regionalt och socialt perspektiv*. Folkmålsstudier 37. Helsingfors: Föreningen för nordisk filologi.
- Ivars, Ann-Marie (2010). *Sydösterbottnisk syntax*. Studier i nordisk filologi 84. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Ivars, Ann-Marie (2016). *Dialekter och småstadsspråk*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Rosenkvist, Henrik (2017). Negationsharmoni på svensk språkgrund. I: Östman, Jan-Ola m.fl. (red.). *Ideologi, identitet, intervention*. Nordisk dialektologi 10. Helsingfors: Nordica. S. 257–267.
- Rosenkvist, Henrik (2021). *Icke-orden. Negationer – små ord med stor betydelse*. RJ Årsbox 2021. Göteborg: Makadam. – Citerat efter <https://view.publitas.com/riksbankens-jubileumsfond/2021-orden-icke-orden>, s. 1–45.
- SAG = Teleman, Ulf, Staffan Hellberg och Erik Andersson (1999). *Svenska Akademiens grammatik*. Stockholm: Svenska Akademien.
- Suomen kielen perussanakirja* I A–K 3. painos 1995, III S–Ö 2. painos 1995. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 55. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. – Numera Kielitoimiston sanakirja, https://www.kotus.fi/sanakirjat/kielitoimiston_sanakirja.